

Ali još je gore i od toga kad se egzegeza pretvori u ljudsko maštanje. Današnja egzegeza uvelike na to naginje. Jedan egzegeta želi biti mudriji od drugog, pa se nadmudruju i prodaju svoja maštanja kao neku »najnoviju« egzegezu svetoga teksta. Danas je to dobilo široko polje u izmišljanju literarnih vrsta. I tamo gdje ima smisla o njima govoriti i tamo gdje nema, današnji će egzegete naći novu vrst da pretvore Božju riječ u bajku. Koliko je samo maštanja, praznog ljudskog maštanja danas u tumačenjima prvih glava knjige Postanka, pa onda poglavlja iz Isusova djetinjstva! Kad bi bile recimo prve glave Postanka doista čista Božja mašta, bile bi barem nadahnuta Božja mašta. Ali da neki čovjek želi tu Božju maštu zamijeniti svojom čovječjom praznom maštom, to je atentat na zdravi razum. Ljudi se doista okreću od istine a okreću k bajkama jer im one škaklju uši. Ne pitaju kod egzegeze da li je u skladu s crkvenim učiteljstvom, nego samo da li je novija i najnovija. Sve je to lijevanje vode ljudske mašte u vino Božje riječi.

A da bude još strašnije, danas se više ne ulijeva samo voda mašte nego i otrov očite zablude. Bultmannova demitologizacija zahvatila je modernu, čak katoličku egzegezu. A to je pravi otrov koji ubija sve Božje u Svetom pismu i zato i samu Božju riječ.

A ima danas takvih koji bi koncilsku propovijed htjeli proglasiti baš tom egzegezom! Liturgijska bi homilija imala biti ubojstvo Božje riječi koja se u čitanjima pročitala.

Što je dakle koncilsku propovijed? Ovo ili nešto drugo?

Non quis sed quid.

P.

KATEDRALA KOJA JE U NAMA

Jedan svećenik pisao mi je da sam u svome članku »Katedrala i katakombi«, objavljenom u »Službi Božjoj«, možda više rekla između redaka nego u recima. To je istina. Naprosto, nisam se usuđivala javno reći baš sve što mislim o sadašnjoj liturgijskoj reformi. Sad ću to ipak pokušati.

Liturgijsku reformu u nas provodila su dva konformizma: aktivni i pasivni. Razlika između njih samo je u tome što je prvi tu reformu oduševljeno, pa i ponešto agresivno nametao, opirući se o koncilsku konstituciju o liturgiji i o

dekrete Svete Stolice o provedbi te konstitucije; a drugi je to nametanje prihvaćao, makar i s intimnim rezervama, od kojih se međutim čula samo pokoja poluriječ.

Puk kršćanski nije pitao nitko ništa. Puku kršćanskom jednostavno je oduzeta stara misa i pružena mu je nova. Dekretom odozgor, baš kao u staro doba kad se o »zrelosti« i »odraslosti« vjernika nije govorilo. Mene je u posljednje doba malo što tako revoltiralo kao riječ jednoga službenog apologete nove mise: »Narod ima na to pravo«. Vjerni narod u svojoj golemoj većini — ovdje u nas upravo u totalu — to »pravo« nije tražio. A netraženo, s »vrha« dano pravo nije pravo, nego oktroj. Oktroirati bilo kakvo »pravo« uvijek je gest apsolutizma. Pa zvao se i prosvijećenim.

U drugim starim katoličkim zemljama bilo je reagiranja na taj oktroj, i od strane svećenika i od strane vjernika. Bilo je to reagiranje toliko jako, toliko odlučno da je ipak uspjelo izmijeniti članak 7 nove *Institutio generalis* Rimskoga misala. Taj članak 7 napisan je iznova: novi tekst naglašuje žrtveni značaj mise i precizira da svećenik u misi nije samo predsjednik zajednice nego i predstavnik Kristove osobe — dakle naglašuje i precizira upravo ono što je manjkalo u prethodnom tekstu toga članka. Da nije bilo otpora i svećenika i vjernika u tolikim crkvenim provincijama spram prethodne stilizacije toga teksta, nikad on ne bi bio iznova napisan.

U nas takva otpora nije bilo. Oni svećenici, koji se nisu oduševili liturgijskim promjenama, malo su kočili njihovu provedbu, odgađali famozno okretanje oltara prema narodu, ustezali se od svakoga eksperimentiranja, čekali vaticanske dekrete, uopće »hodali olovnim nogama« na tome polju, ali sve su te promjene oni makar i zatežući i makar bez zanosa proveli. Oprli se nisu, pa ni samo načelno. Nijednoga od njih nije se čulo gdje javno veli: ta mi se reforma ne sviđa! I nije poznato da bi ijedan od njih bio nastavio, ne samo sine populo (kako naputak za provedbu liturgijske reforme dopušta), nego i coram populo služiti misu latinski, ili je glagoljati po staroj hrvatskoj povlastici. I nije poznato da bi ijedan bio javno branio ni latinski jezik ni glagoljicu u liturgiji. Disciplinirani do heroizma, ili činovnici do srži (praktički dođe na isto), svećenici neoduševljeni liturgijskim novostima provodili su te novosti poslušno, ako i hladno i polako.

A vjernici su se tome gotovo bez iznimke prilagodili. Nije ovdje riječ o egzaltadosima nove mise, redovno mladima i sasvim mladima, koji u crkvi vole deklamirati komunitarno kršćanstvo, a izvan crkve isto su onako solipsistični kao i starinski »intimistički« katolici — a možda su solipsistični i neugodnije i gore, jer im često manjkaju i rudimenti znanja o duhovnom životu, koje su starinski katolici ipak barem nekako imali. Dakle, ovdje nije riječ o tim mladim deklamatorima (koji, međutim, svoju »komunitarnost« gdje-gdje radije vole izivljavati pomalo sektaški, okupljajući se za vrijeme mise radije na koru ili u sakristiji nego baš pred oltarom gdje stoje »obični« vjernici). Ovdje je riječ upravo o vjernicima koji su bili navikli na staru misu, i koji su staru misu iskreno voljeli i dobro poznavali. To su oni koji ni prije sadašnje liturgijske reforme nisu za vrijeme mise molili ni kronicu ni ikakve privatne molitve, nego su **molili misu**, po staroj preporuci Pape Pija X. Bilo je mnogo takvih u ovoj zemlji; osobito u Dalmaciji, gdje je moderni liturgijski pokret bio živ već između dva rata, i gdje je opstojala prastara pučka tradicija zajedničke liturgijske molitve; ali i u ostalim krajevima Hrvatske. Da takvih vjernika, koji su već mnogo prije II Vatikanskog Koncila **molili misu**, nije i u nas bilo, ne bi se Kniewaldov prijevod Rimskog misala bio rasprodao u nekoliko izdanja, i ne bi ni noviji Radićev prijevod istog Misala bio onako prihvaćen. A bilo nas je, Bogu hvala, ne malo i takvih koji smo i latinski znali, pa nam ni prijevod Misala nije trebao, nego smo dolazili na misu sa džepnim izdanjem Missale romanum u ruci. I stara latinska misa, skladna i savršena kao malo koje djelo što ga je čovjek uopće stvorio, bila je najljepši i najdublji doživljaj našega života. Onda je sve to — a da nas nitko ništa nije pitao — presječeno: presječeno ne toliko dekretom samoga Koncila (koji dekret **ne ukida** latinski jezik u liturgiji, ali to se danas ne voli spominjati), koliko potonjim odredbama Svete Stolice i njihovim tumačenjima. Službena apologetika nove mise uporno tvrdi da se reformom ništa u misi nije bitno izmijenilo. Ali uzalud: katolička žrtva svete mise postala je čudno slična protestantskoj Večeri Gospodnjoj, i nema te apologetičke službene tvrdnje koja zaista može dokazati protivno. A ipak: golema većina vjernika u nas i to je prihvatila; i najaktivnije prihvatili su to, dobrim dijelom, upravo oni vjernici koji su cijelom svojom duhovnom formacijom bili najviše vezani za staru misu. Oni su najviše ti koji

danas glasno sudjeluju u novoj misi. Tu se zaista može govoriti o upravo herojskoj discipliniranosti, i samo o njoj: ako je pokoji klerik i prihvatio novu misu po činovničkom mentalitetu, u laika taj je prihvat bio plod samo herojske discipline. Javnom laičkom otporu novoj misi nema u nas gotovo ni traga. U katoličkom tisku nema ga od strane laika gotovo nikako; moj članak »Katedrala i katakomba«, pisan plaho i zavijeno (kako je dobro opazio onaj svećenik), jedan je od prvih tiskanih pokušaja da se taj otpor barem nekako izrazi. U praksi, to jest po crkvama, takva otpora također jedva da ima; čula sam dosad samo za jedan slučaj u Zagrebu, možda nezgrapno, možda neugodno ljutit i izazovan na svetom mjestu gdje srditost ni izazova ne bi smjelo biti, ali ljudi prosvjeduju kako umiju. No, općenito uzevši takvi pojedinačni prosvjedi ili pokušaji prosvjeda nemaju nikakve težine: kler i puk u Hrvatskoj liturgijsku su reformu prihvatili, manjina oduševljeno, a većina disciplinirano i rezignirano. Ništa slična evropskim organiziranim pokretima za vraćanje tridentinske mise (Una voce i dr.) nije se u nas vidjelo, pa oduševljeni pobornici te reforme mogu živjeti u iluziji da je ta reforma u Hrvatskoj dobro primljena.

Kad bi zaista bilo tako, ja ovo ne bih ni pisala. Kad bi zaista bilo tako, ja bih znala da su religioznom osjećanju vjernika u Hrvatskoj nešto stubokom izmijenilo, definitivno, ireversibilno. I onda meni ne bi preostalo nego šutjeti — i čitati kod kuće moj stari Missale romanum kao divnu arheološku literaturu. Ali ja ne vidim da se u religioznom osjećaju većine vjernika u Hrvatskoj nešto bitno izmijenilo, osim što ih sad više pristupa pričesti nego prije. No nisu zato postali bolji, pa bih ja posumnjala u dobrotu te promjene. Ali nije u tome problem. Prvi kršćani pričješćivali su se veoma često, pa nisu zato bili bezgrešni: i ako je ono doba dalo mnoge mučenike, dalo je i mnoge kukavice i došnike, kako nije nepoznato nikomu tko je malo čitao svete Oče. Da i ne spominjemo sve grijeha i poroke prvih kršćana iz V i VI poglavlja Prve Poslanice Korinćanima... Dakle, nije problem u tome hoće li čovjek samo češćom pričješću postati bolji — neće postati, i o tome ne vrijedi ni raspravljati. Nego je problem u ovome: čemu je zapravo trebalo rušiti savršenu, stoljećima građenu, divno čvrstu i skladnu zgradu katoličke mise, i vraćati misnu liturgiju u fluidne pseudooblike davnih stoljeća?

Problem je u tome pseudo. Jer ovo što su nam sad oktroirali misu pravi oblici prvih kršćanskih stoljeća, i nikad i nikako oni to ne mogu više postati. Mnogo toga moguće je na svijetu, ali vratiti rijeku izvoru nije moguće. Katedrala nije katakomba, i nikad više ne može postati katakomba. Može opustjeti, može se razoriti, može od nje ni kamen na kamenu ne ostati, ali u katakombu ona se ne može pretvoriti. Naprosto i doslovce: ne može. Praviti u njoj liturgiju iz katakombe samo je neugodan teatar. Činjenica da mladi neofiti, koji vole novu misu, toj novoj misi radije pribivaju u sakristiji, ili na koru, ili u kakvoj improviziranoj podrumskoj kapeli, nije slučajna. Ona može revoltirati čovjeka formirana duhom katedralne liturgije, ali upravo taj revolt pokazuje da ti mladi već radikalno stoje izvan vjekovne aule katedralne liturgije. Oni fantaziraju o »vraćanju izvorima«, a zapravo stvaraju jedan novi oblik kršćanstva — naprosto zato što nikakvo stvarno vraćanje izvorima nije moguće. I pitanje je dakle: ako je taj novi oblik kršćanstva bezuvjetno potreban mnogim mladima, je li ga baš potrebno nametati svim vjernicima? Je li baš potrebno u katedrali praviti teatar mise iz katakomba? Je li baš potrebno napuštati mramorni žrtvenik okrenut Jeruzalemu i postavljati, samo nekoliko metara od njega, drveni gozbeni stol? (I nije li, uostalom, ponešto čudno, pa i groteskno zvati gozbon nešto što gozba nije, jer gozba je nešto materijalno obilno i raznoliko, a u sakramentalnoj pričesti vjernik prima samo priliku maloga komadića beskvasnog kruha?)

Neki misle da će crkve dosadašnjeg tipa (a to je, kako sam već jednom napisala, tip mnogo stariji od Tridentina, to je tip crkve kakva se gradila sve od izlaska kršćana iz katakomba do danas!) prilično skoro opusjeti, postati muzeji. Jedno takvo mišljenje ja sam prikazala našoj javnosti u prvom broju časopisa Kana. Ja i sama zaista smatram da će se razviti jedan nov oblik liturgijskog zajedništva: znaci su mu već tu, pa i u nas. Bit će to malene zajednice, sastavljene vjerojatno po stambenim blokovima ili golemim modernim stambenim zgradama — krletkama. U takvim zajednicama svi će članovi poznavati jedni druge, kako su se i prvi kršćani u katakombama poznavali; pa premda ni njihov oblik doživljavanja vjere neće biti točna kopija prvokršćanskoga (naprosto zato što nikakvo zbiljsko vraćanje u prošlost nije ljudski moguće), bit će ipak moguće dati masi tih ljudi jedan autentični komunitarni ton. Srditi se

na tu perspektivu, odbijati je unaprijed, proglašavati je futurofantazijom (kako se čulo u nekim reakcijama na onaj moj prikaz u Kani), nema smisla. Ali ima li smisla **hic et nunc** nametati **karikaturu** komunitarne mise ljudima koji prave potrebe za takvom misom ne osjećaju, ljudima koji su i u tridentinskoj misi autentično doživljavali Crkvu kao zajednicu vjernih, ljudima koji se protiv novoga misnog teatra ne bune samo iz jedne strahovite discipliniranosti totalno nepoznate mladim egzaltadosima »čistoga Evanđelja«, ljudima kojima srce puca kad gledaju zapuštene divne mramorne žrtvenike okrenute Jeruzalemu, žrtvenike kojima sam i svećenik okreće leđa služeći memorijal Večere Gospodnje za drvenim stolom?

Toliko se danas govori o pluralizmu u Crkvi. Pa, zašto se pluralizam ne bi ostvario u liturgiji? Prije ga je bilo, i te kako. I to ne samo prije Tridentina, nego sve do Pija IX. Možda je malo poznato, ali tek Pio IX nametnuo je rimski obred mise gotovo cijeloj Crkvi, uspjeli su se spasiti od toga njegova totalitarizma samo ambrozijanski, mozarapski, lyonski i dominikanski obred. Prije diktata Pija IX bilo je više raznih obreda — u onoj staroj Crkvi koju se previše simplicistički voli smatrati jednolikom. I zašto bi baš danas Crkva u liturgiji morala biti totalitarna na način Pija IX, ako i u drugom obliku?

Bojim se da je sadašnja situacija očajno neugodna svakomu, osim svojim službenim apologetičarima. Neugodna je mladima, uglavnom neofitima progresističkih (i arciprogresističkih) kateheta: bilo lijepo ili ne, ti mladi više se osjećaju adeptima svojih grupa nego jednostavno članovima grešnoga puka Božjega: i opet velim, njihov instinktivni otklon teatra u crkvi građenoj za drukčiji religiozni doživljaj, njihovo izmicanje na korove i u sakristije i u podrume — sve to nije slučajno. Neugodna je ta situacija i zrelijim vjernicima, koji se, sve i herojski disciplinirani, osjećaju, nefarbano govoreći, upravo prisiljeni u svojoj najdubljoj religioznoj intimi: (Jedini znak toga strahovitog osjećaja, što su ga se dosad usudili pokazati, jest radikalni otklon takozvanoga »znaka mira« prije pričesti. »Inženjeri duša«, koji su nam oktroirali novu misu i taj apsurdni »znak« u njoj, mogli bi se nad time ozbiljno zamisliti.) I dakle: mjesto da se s upornim (na svoj način također herojskim, uostalom) irealizmom insistira na održanju ove mučne liturgijske situacije, zašto se ne bi pokušalo provesti anketu među vjernicima?

Anketu jasnu, preciznu, poštenu, s upitima koji ne bi bili sugeriranje ni intimidiranje, nego bi bili sastavljeni zaista tako da bi odgovori na njih pružili stvarnu sliku mišljenja svih vjernika, a ne tek ono što se želi čuti? I ne bi, mislim, u toj anketi trebalo ljudima kopati po savjesti, nego pitati samo čisto i bistro: koja vam je misa uistinu, po vašoj savjesti i vašem religioznom osjećanju, draža: prijašnja ili ova nova? biste li željeli da se stara misa vrati za one koji bi to htjeli, ili ne? biste li željeli da se uvedu dva oblika mise, stari i novi, pa da svako pribiva onakvoj misi kakvu više voli? Eto, ja mislim da bi takva pitanja bilo veoma uputno ljudima postaviti. Odgovori na njih možda bi iznenadili »inženjere duša«.

Vežanost svih korijena bića za staru misu ne mora uvijek biti znak integriteta. Ne mora uvijek značiti težnju za kočenjem razvitka i napretka Crkve. Konačno, gotovo sve što je i danas živo i plodno u Crkvi odgojila je stara misa. Ona je Katoličkoj Crkvi privlačila i inovjerce. Primjeri autentičnih obraćanja, koji bi bili plod forsiranja komunitarnog teatra u crkvi, nekako su rijetko posijani. Mladi iz raznih ljubomorno zatvorenih malih grupa oko raznih kateheta zapravo nisu obraćenici. Zasad su to samo pristupnici u neke više-manje sektaške oblike nekoga fluidnog kršćanstva, koji još nisu katolicizam. Možda neće nikad ni biti, i možda je došlo doba da i takav pluralizam treba u Crkvi dopustiti. Ali ne čini mi se da zato treba baš razarati katedralu — u dušama gdje ona još uvijek uspravna, čvrsta i draga stoji.

Smiljana RENDIĆ

PROBLEMI CRKVE U FRANCUSKOJ

I. — 50.000 SVJETOVNJAKA GOVORI O SVEĆENIKU

Prije plenarnog zasjedanja francuskog Episkopata prošle godine, biskupi su pozvali vjernike, da najiskrenije iznesu svoje mišljenje o životu i službi svećenika. Rezultati ankete objavljeni su u brošuri od 150 strana.

1. — Šta je svećenik?

U cjelini odgovori se slažu: Svećenik je čovjek, izabran milošću Božjom, da bude veza između Krista i vjernika. On je nešto posebno. Svjedok je Kristov, koji mora biti povezan s ljudima.